

Siv Gustafsson & Petra Lantz: **Arbete och löner**

Ekonomiska teorier och fakta kring skillnader mellan kvinnor och män (Industriens utredningsinstitut och Arbetslivscentrum, Stockholm, 1985)

Se ekonomiskt på jämställdhet uppmanar den här boken sina läsare. Ambitionen är att ge förutom en sammanfattning av den samhällsekonomiska forskningen om jämställdheten mellan kvinnor och män även en läroboksmässig beskrivning av hur nationalekonomisk teori kan tillämpas på jämställdhetsproblematiken. För det senare syftet innehåller boken två särskilda kapitel i vilka den ekonomiska teorin för hushållets arbetskraftsutbudsbeslut repektive orsakerna till löneskillnader mellan könen presenteras.

Efter några inledande anteckningar om hur andra samhällsvetenskaper studerat jämställdhetsfrågor följer i kapitel 2 en beskrivning av hur de svenska kvinnornas deltagande i arbetslivet har utvecklats över tiden. Författarna nöjer sig inte enbart med en översikt av de relativa ar-

betskraftstalens historiska utveckling utan redogör även för hur livsmönstret för kvinnornas arbetskraftsdeltagande förändrats. Vidare presenteras uppgifter om arbetsplatsfrånvarons, arbetslöshetens och arbetstidernas förändring. De här beskrivningarna visar hur den snabba ökningen i kvinnornas arbetskraftsutbud har varit en följd av att förvärvsfrekvensen för de i arbetskraften inträdande kohorterna stigit i kombination med en ökad kontinuitet i kvinnornas förvärvsarbete. Den sistnämnda utvecklingen har bl a varit möjlig på grund av deltidsarbetets ökning som ersatt de tidigare yrkesavbrotten i samband med barnafödslar och åren efter.

Den teoretiska och ekonometriska analysen av kvinnornas arbetskraftsutbud har utan tvekan varit ett av de fruktbaraste

ationalekonomiska forskningsprogrammen under de senaste två decennierna. Framgångarna har framför allt berott på att kopplingen mellan teorin och den ekonomiska metodutvecklingen har varit ovanligt stark. Gustafsson & Lantz återger de viktigaste poängerna från de teoretiska analyserna med hjälp av en enkel diagrammatisk framställning. Analysen av hushållets arbetsutbud och förändringar i löner, förvärvskostnader, hushållsarbets produktivitet och inkomstskattesystemet presenteras på ett förtjänstfullt sätt. Trots den lättfattliga framställningen bör läsaren nog besitta vissa grundläggande insikter i nationalekonomisk teori för att vara i stånd att tillgodogöra sig innehållet.

Det är ett välkänt faktum att den ekonomiska teorin förser oss med få, säkra prediktioner och att hushållens respons på förändringar i reallöner, marginalskatter och förvärvskostnader därför i hög grad är en empirisk fråga. De redovisade resultaten från en ekonomisk studie av svenska gifta kvinnors förvärvsfrekvens visar att effekterna av kvinnornas egen lön samt männens arbetsinkomst på sannolikheten för att yrkesarbeta har avtagit under tidsintervallet 1967–80. Gifta kvinnor yrkesarbetar följaktligen idag även om de har relativt låg lön eller trots att de är gifta med relativt högavlönade män. Effekten av de variabler som avser att mäta skugglönen i hushållsarbete, antalet barn i olika åldrar, är alltså negativ men har även den minskat över tiden. Det bör emellertid noteras att man i den redovisade undersökningen mätt löner och övriga inkomster före skatt och att skattesystemets effekter därför blir helt obeaktade.

Åtminstone för den oinitierade läsaren torde steget från den teoretiska analysen till den empiriska undersökningen te sig väl långt. Det beror till en del på att i den senare förekommer också livscykelvariabler (ålder, antalet barn) medan den presenterade teorin är av den statistiska varianten. För att förstå kvinnornas roll på arbetsmarknaden behövs ett livscykelperspektiv som tar i beaktande att förändringar i ett skede av livscykeln kan påverka kvinnornas arbetskraftsbeteende

också i senare faser samt att olika kohorter reagerar olika på samma faktorer. T ex kohortspecifika faktorer som utbildningsnivån är säkert av betydelse för att förklara förvärvsfrekvensernas historiska utveckling. När förvärvsfrekvenserna i de studerade urvalen har stigit med ca 25 procentenheter på tretton år, torde det stå klart att de ekonomiska variabler som inkluderades i den empiriska analysen inte förmår "förklara" hela den observerade ökningen. Det förefaller som ekonomer hittills i sin beskrivning av kvinnornas arbetskraftsdeltagande har fast för stor vikt vid de samtidiga faktorernas betydelse.

Den andra delen av boken behandlar löneskillnader mellan kvinnor och män. Det fjärde kapitlet innehåller en detaljerad beskrivning av skillnaderna i lönenivåer mellan könen. Direkta jämförelser är inte meningsfulla eftersom den kvinnliga och den manliga arbetskraften skiljer sig åt beträffande olika lönebestämmande faktorer. Författarna förespråkar här en metod för att beräkna standardiserade löneskillnader, d v s skillnader som finns mellan individer som är identiska med undantag för sitt kön, med hjälp av en regressionsmodell. Dylika beräkningar görs för ett urval av industritjänstemän. Löneskillnaden efter det att man kontrollerat för ålder, kvalifikation, region, företagsstorlek, näringsgren och yrke blir 5 procent.

Kapitel 5 inleds med en översiktlig beskrivning av två ansatser till att förklara löneskillnader. Enligt den ena ansatsen, som väl närmast representerat Chicagoskolans huvudfåra, beror skillnaderna på att kvinnor har ackumulerat ett mindre kunskapskapital än män. Orsaken härtill är yrkesavbrott för barnafödslar och specialisering på hushållsarbete. Den andra ansatsen utgår från att (de standardiserade) löneskillnaderna är en följd av diskriminering av något slag. Framställningen av de båda ansatserna är pedagogisk. I synnerhet diskrimineringsteoriernas främsta svaghet, att de ej kan förklara varför ett diskriminerande beteende skulle bestå, framgår tydligt.

Förutom de här två ansatserna finns det emellertid även en tredje "förkla-

ring". Enligt denna återspeglar de löneskillnader som kan observeras efter det att olikheter i kunskapskapital har beaktats, faktiska differenser i produktivitet mellan könen. Denna "darwinistiska" hypotes, som gör gällande att kvinnor är olika män på sätt som innebär att deras produktivitet är lägre, stöter man inte ofta på i vetenskaplig litteratur, men torde det oaktat inte vara sällsynt. Likaså torde uppfattningar om att kvinnors lägre lönenivå huvudsakligen beror på att de diskrimineras vara tämligen utbredd. Boken hade antagligen vunnit på en utförligare diskussion om möjligheterna att empiriskt skilja mellan olika förklaringar. Nu redovisas endast en undersökning där man skattar modeller som baserar sig på kunskapskapital-ansatsen. Då det visar sig att dessa förklarar högst 30 procent av variationen i löner mellan individerna är det något tveksamt hur starka slutsatser man kan dra från dem. Vidare visar det sig att olikheterna i kunskapsinvesteringar (utbildning, yrkeserfarenhet och anställningstid) inte förklarar mer än en femtedel av löneskillnaderna. Den återstående skillnaden uttryckt i procent av männens löner var år 1981 16–18 procent. De här resultaten gäller hela arbetsmarknaden, och är hämtade ur en modell med få andra förklarande variabler. Motsvarande analyser inom olika segment av arbetsmarknaden har visat att kunskapsinvesteringarna förklarar en större del av löneskillnaderna och den återstående löneskillnaden blir då mindre (jfr. ovan).

Kan det faktum att löneskillnaderna mellan könen minskat, men att detta inte nämnvärt berott på minskade olikheter i kunskapsinvesteringar, tolkas så att diskrimineringen minskat? Lönepolitiska och andra åtgärder för att dra ner löneskillnaderna skulle om diskriminering förelåg leda till en starkare tendens mot en yrkesmässigt segregerad arbetsmarknad.

Segregeringen torde dock ha minskat över tiden. Anhängare av diskrimineringsteorier kunde peka på deltidarbets ökade betydelse och hävda att deltidjobb är ett utslag av diskriminering.

Det är givet att synen på behovet av jämställdhetspolitiska åtgärder beror på vilken uppfattning man har om orsakerna till löneskillnader mellan kvinnor och män. Enligt den ovan antydda "darwinistiska" hypotesen föreligger förstas inget sådant behov, medan personer som endast ser diskriminering som den egentliga orsaken efterlyser genomgripande förändringar. Om man, såsom författarna, menar att bristande jämställdhet i främsta rummet är en följd av olikheter i kunskapsinvesteringar, tvingas man att ta ställning till enskilda åtgärder in casu på basen av kostnads-intäktskalkyl-liknande resonemang. Det sjätte och avslutande kapitlet innehåller en diskussion om olika jämställdhetspolitiska åtgärder som företagits i Sverige. Framställningen är emellertid övervägande deskriptiv och det man saknar är en närmare diskussion av hur en samhällsekonomisk bedömning av olika åtgärder bör göras.

Sammanfattningsvis fyller boken väl behovet av en lättillgänglig överblick av ekonomisk teori om jämställdhetsfrågor och av den svenska forskningen på området. Att det uppstår smärre glapp i skarvarna mellan de läroboksmässiga avsnitten och presentationerna av forskningsresultat är ju regel snarare än undantag när man vänder sig till en vidare läsekrets. Bokens huvuduppgift, att väcka intresset för att se på kvinnors och mäns situation på arbetsmarknaden ur ett ekonomiskt perspektiv bör den utan tvekan lyckas med.

Pol lic *Tor Eriksson*,

Nationalekonomiska institutionen,
Åbo Akademi.